

Antoni Ferrando (València)

**Les interrelacions lingüístiques
en la València doscentista:
Comentaris a les aportacions
de Robert I. Burns**

Sóc dels qui pensen que els historiadors solvents poden il·luminar, molt sovint millor que els filòlegs mateixos, alguns dels problemes més discutits de la nostra lingüística diacrònica. I crec que Robert Ignatius Burns, des de la seua condició privilegiada d'universitari nord-americà de sòlida formació científica i amb un munt de publicacions consagrades quasi íntegrament a la València medieval, reuneix tots els requisits perquè l'historiador de la llengua prenga en consideració les seues recerques i atorgue a les seues opinions una autoritat especial. La seua teoria sobre la *muralla lingüística* és una aportació decisiva per a la comprensió dels problemes lingüístics i sociolingüístics derivats de la conquesta jaumina. Si bé l'atenció a aquests problemes és només relativa dins el conjunt de la seua obra, - fins i tot en una publicació recent, *Society and Documentation in Crusader Valencia* (1985), en què els aborda específicament - les seues conclusions mereixen ser destacades pel seu sòlid suport documental i pel seu propòsit de presentar-les al marge dels conflictes ideològics locals.

Certament, en l'obra de Burns hi ha qüestions filològiques que només han estat tractades de manera tangencial. Des del punt de vista de la història lingüística, hi trobem a faltar una major atenció a aspectes tan controvertits com: a) la identitat idiomàtica o dialectal del valencià; b) el problema onomàstic de la llengua; c) les repercussions lingüístiques que el veïnatge aragonès i castellà, l'herència mossàrab i el contacte amb l'àrab han tingut sobre el català de València, en la línia d'alguns treballs d'Alarcos (1960), Sanchis (1961; 1980), Colón (1976; 1978), Badia (1981) i de mi mateix (1980; 1985). Des d'un angle més aviat

sociolingüístic, són massa escadusseres les seues observacions sobre a) la presència de l'aragonès, de l'àrab, de l'occità i del castellà en les grans *Cròniques*, en la línia de treball encetada per Antoni Badia i Margarit (1985); b) l'aparent preferència de l'aragonès en les relacions amb els musulmans, en la línia d'un article sobre el tractat de rendició d'Al-Azraq, signat conjuntament per Burns i Chevedden (1983, 231-257); c) l'hipotètic «conflicte» lingüístic entre una noblesa aragonesa que intenta de convertir les terres valencianes en una prolongació del seu país cap al mar i la decisió reial de constituir-les en regne sobirà de base catalana al si de la Corona d'Aragó, tema central del *Llibre dels feits* i un dels *leit-motiv* de la poesia trobadoresca del segle XIII; d) la confluència de llengües i usos lingüístics en poblacions com Sogorb, Xèrica, Xulilla, Enguera, Xiva, Xestalcamp, Aiora i Capdet, en què el català fou demogràficament minoritari. Ara bé, cal tenir en compte que Burns és un historiador de la cultura i no un filòleg, i que l'examen dels susdits aspectes requereix un camp d'observació cronològic que ultrapassa el regnat del Conqueridor, època en què centra les seues investigacions.

En tot cas, hem de remarcar que, després d'un quart de segle dedicat a la història de la València jaumina, la seua visió de les qüestions fonamentals s'ha mantingut quasi invariable, la qual cosa confirma la solidesa de les seues conclusions. Aquestes, precisament per això, constitueixen una aportació d'indubtable valor per al filòleg i, òbviament, per a qualsevol persona interessada a conèixer amb profunditat i rigor una de les èpoques clau de la nostra història.

Entre aquestes qüestions fonamentals en destacaria quatre:

1. L'arabització lingüística de la societat valenciana prejaumina.
2. La pervivència del parlar romànic autòcton al segle XIII.
3. La incidència lingüística de la repoblació cristiana medieval.
4. La influència àrab en l'estructura literària del *Llibre dels feits* de Jaume I.

1. L'arabització lingüística de la societat valenciana prejaumina

Burns anomena «tradicionalista» la posició d'aquells historiadors i erudits, com Francesc Carreras Candi, Lluís Fullana, Vicent L. Simó Santonja, Antonio Ubieto i Julià San Valero, que sostenen que «la

població de l'Espanya musulmana era bàsicament bilingüe» (1979: 16). Enfront d'ells, Joan Fuster, Pierre Guichard, Manuel Sanchis Guarner, Mikel de Epalza, Dolors Bramon i Carme Barceló postulen l'arabització lingüística completa de la València immediatament prejaumina (1979: 16; 1984: 173-175). Davant la importància quantitativa i qualitativa dels tradicionalistes i l'auge creixent de les posicions «rupturistes», Burns propugna reunir i contrastar noves dades i interpretar-ne adequadament els resultats per tal d'explicar i comprendre l'evolució històrico-lingüística del País Valencià.

En donar compte dels postulats dels dos grans corrents historiogràfics, Burns se situa en una posició aparentment neutral, que li permet abordar de manera crítica les qüestions plantejades i arribar a conclusions sempre matisades. Una actitud que s'ha revelat molt encertada després de la publicació d'un important treball de Federico Corriente, favorable a la tesi d'un bilingüisme prolongat a l'Espanya musulmana. Aquest prestigiós arabista considera «the thirteenth century as a "the turning point" for decisive loss of Romance, as a reaction against the disconcerting Christian advance» (1984: 177), però Burns no s'està d'argüir que aquest professor espanyol «presents no evidence for this timetable or for late bilingualism» (1984: 177). L'investigador nord-americà, que ja havia manifestat els seus dubtes sobre la cronologia proposada per R. Menéndez Pidal i acceptada, a grans trets, per M. Sanchis Guarner (1979: 23), troba més plausible l'explicació d'Epalza, segons el qual el *Sharq Al-Andalus* va esdevenir, al llarg del segle X, una de les regions més arabitzades i islamitzades de la península ibèrica a causa del triomf del maliquisme, de manera que, al segle XIII, «Jaume's crusaders would confront a populace immemorally rooted everywhere in the Arabic language and culture» (1984: 179).

Si la falta de proves, almenys pel que fa al País Valencià, és, per a Burns, el punt feble de l'argumentació de Corriente, la impugnació de les de Simó Santonja (1975), Ubieto (1975; 1979) i San Valero (1977) la fonamenta en la manipulació ideològica a què sotmeten els indicis adduïts a favor de llur tesi. Burns tampoc no considera suficients ni l'esmentada conclusió «macrohistòrica» d'Epalza ni la visió «apriorística» de Guichard (la de considerar l'arabització lingüística com a resultat de l'estructura ètnica i socio-econòmica del País Valencià), ni l'«aposteriorística» de Fuster (la d'inferir-la a partir de la gran vitalitat de l'àrab entre els moriscos valencians del segle XVI). Només les

proves documentals de l'època jaumina, correctament interpretades, poden donar resposta satisfactòria als interrogants plantejats.

Tot i aquesta filosofia positivista, Burns no descarta absolutament la possibilitat de la pervivència residual del parlar romànic valencià després de la conquesta catalano-aragonesa.

2. La pervivència del parlar romànic autòcton al segle XIII

Partint de les diferències lingüístiques entre el parlar mossaràbic de València i els dels repobladors catalans i aragonesos, Burns es demana:

Was a community of Româc-speaking Mozarabs on hand to welcome King Jaume and his invaders? The thesis is popular but untenable. A negligible scattering of Mozarabs, especially among the lower classes, may have survived the persecutions and mass emigrations under the Almohads, to influence the alteration of the crusaders' Catalan into a Valencian form. The abundant crusade sources are thunderously silent on any such survivors, nor did they ever serve as intermediaries during or after the crusade. Their church of Saint Vincent just outside Valencia city's walls apparently stood abandoned by the time of the crusade and was probably serving as a mosque; during the post-crusade lawsuit over metropolitan possession of the diocese, witnesses testified that it lacked a baptismal font and that both church and cemetery had to be «consecrated» by the first bishop to reach it. Since the consecration formed part of a careful dossier of liturgical acts designed as proof that Toledo exercised earliest actual possession, it was not likely to have been an unnecessary proceeding. The one text commonly cited, to demonstrate that a Mozarabic community actually survived there, is a pre-crusade grant of the «place of the church» of Saint Vincent to the Aragonese monastery of San Victorián; but this phrase is merely the dual construction or repetition common in Latin (*sive* serves as copula twice here, *et* once), and in any case no people at all are in view. Any Mozarabic presence or influence in crusader Valencia was subterranean and officially invisible, by scattered individuals now unknown (1984: 180-181).

Si a les proves que ens proporcionen el recurs sistemàtic als torsimans, les referències constants a documents en àrab i les expressions del parlar quotidià dels musulmans valencians reproduïdes en les nostres cròniques i en altres textos coetanis, afegim el paper d'intermediaris dels jueus bilingües, després de la conquesta, i dels mossàrabs suposadament valencians, ja a l'època del Cid, s'imposa la conclusió que, al segle XIII, hi devia haver una muralla idiomàtica entre els conqueridors i la població autòctona del País Valencià (1979: 27). Molts més detalls ho confirmen, com ara l'actitud proselitista dels

dominicans, que s'afanyen a aprendre l'única llengua a què tenia accés la immensa majoria de la població mudèjar.

Hi ha, però un episodi al *Llibre dels feits*, que ha suscitat interpretacions ben diverses. Em referesc a l'oferta de rendició de Peníscola al rei Jaume I. Narra la susdita crònica que el nostre monarca féu traduir la missiva «a un sarraí que havia en Terol que sabia llegir d'algaravia» (cap. 182). Tot seguit, el rei comenta la seua resposta en els següents termes:

Nos dixem-los [...] que ens avenríem ab alls, e quan Nós fóssem avenguts ab ells, [que] ço que els prometríem que els ho compliríem, e els ho atendríem. E ells dixeren-nos: *Senyor, queres-lo tu així? E nós lo queremos e ens fiaremos de tu, e dar-te hemos lo castello en la tua fe* (cap. 184).

A pesar que alguns comentaristes, com Martí de Riquer (1964: 425) i Josep Maria Nadal/Modest Prats (1982: 403) hi han volgut veure el reflex del mossàrab parlat pels moros de Peníscola, Burns opina, amb Sanchis Guarner (1949: 142-143) i Barceló (1979: 131) que tals frases «reflect rather Aragonese with hints of Mozarabic traces», la presència dels quals podria explicar-se per l'emigració de refugiats valencians a Terol en temps dels almohades (1984: 185).

Un examen atent del context històric de l'episodi sembla avalar, efectivament, aquesta interpretació. El rei reproduceix més o menys literalment la forma amb què el torsimany de Terol s'expressava en aragonès. Ara bé, no cal recórrer a l'emigració de moros valencians per explicar els «hints of Mozarabic traces», ja que, quan es va produir la conquesta de Terol, potser no s'hi havia extingit el parlar romànic de la població autòctona. Si aquest fos el cas, podríem veure en les frases del sarraí de Terol un reflex d'aquest parlar, mescla d'aragonès i mossàrab. Si els musulmans valencians haguessen conservat la llengua romànica que deixa entreveure el sarraí de Terol, és obvi que no hi hauria calgut cap intèrpret, car el rei coneixia molt bé l'aragonès, ja que entre els 6 i els 19 anys havia residit habitualment a l'Aragó i fins els seus fills majors se'n servien sovint; en canvi, segons la *Crònica*, els torsimans eren requerits sistemàticament per relacionar-se amb la població autòctona del País Valencià.

L'explicació de Burns posa en evidència la seua convicció que el mossàrab valencià devia ser, en el moment de la conquesta jaumina, una llengua virtualment morta. Almenys, no ha pogut adduir cap dada que raonablement en permetés sospitar la pervivència. Ben al contrari, les ja comentades expressions àrabs de les cròniques i l'actitud dels

missioners cristians no fan sinó confirmar la falta de competència lingüística activa i passiva en romanç de la immensa majoria dels moros valencians. Per bé que tal conclusió sembla definitiva, no és improbable que futures recerques permeten detectar, especialment en els processos judicials, expressions en romanç no català posades en boca dels nostres mudèjars. Si fos així, crec que caldria interpretar-les com una prova més de l'existència d'una minoria de moros «llatinats» de què ens parlen les cròniques, és a dir, de moros que s'havien aplicat a aprendre una llengua romànica - l'aragonès o el castellà - o que la sabessen parlar per ser immigrants d'aquestes terres o pels seus contactes comercials. Si encara hi havia sectors socials que conservaven un «romanç degenerat», aquests devien ser, segons Burns, «els despreciats pagesos del camp o dels poblets, les classes més pobres d'*exarici*, els obrers o treballadors més baixos, socialment, de les ciutats, potser els pastors, els joglars, els pescadors i els mulaters», però «és més probable que aquestes masses rurals haguessen perdut ja l'ús del romanç» i que, després de la conquesta, s'aferrassen a l'àrab «amb una intransigència deguda no tant a llur aïllament creixent com a un sentiment altiu i deliberat d'identitat cultural» (1979: 32-33).

Després dels estudis de Corriente (1977), Barceló (1979; 1983; 1984), Epalza/Llobregat (1982) i Epalza (1984), entre altres, Burns, sempre prudent i obert a rectificacions, ha matisat sensiblement les seues apreciacions sobre la possible pervivència d'un mossàrab residual al moment de la conquesta cristiana. Així, una afirmació com:

el panorama complet de la societat valenciana del segle XIII, tal com ha estat conjecturalment reconstruïda a la vista de les fonts més directes, ens suggereix, o una població de parla majoritàriament àrab més que no bilingüe, o bé; però és menys probable, un poble migpartit per l'idioma» (1979: 32-33),

ha estat substituïda en la redacció incorporada a *Muslims, Christians and Jews in the Crusader Kingdom of Valencia* per una altra de més contundent:

The full picture of thirteenth century Valencian society, as reconstructed in the light of fresh evidence, shows an Arabic-speaking, not a bilingual population (1984: 192).

Una matisació molt important, que no invalida, ans reforça, les seues conclusions anteriors:

Fins i tot si poguéssim admetre la tesi dels tradicionalistes del quasi universal predomini romànic, o d'un bilingüisme màxim, llur comprensió de la situació vital continuaria essent errònia, ja que la «barrera del llenguatge», com a expressió de dos móns irreconciliables, s'hi va mantenir. (1979: 34-35).

Burns ha tingut el mèrit doble de sostenir en termes rigorosament professionals la seua tesi contra tot un corrent «tradicionalista» d'historiadors i erudits locals, i de presentar les seues recerques al marge d'una visió eclesiàstica interessada. Rigor professional i independència de criteris que ja demostrà, el 1967, en manifestar la seua impressió negativa sobre la continuïtat del culte cristià a l'església de Sant Vicent, enfront de l'opinió de Sanchis Guarner, que, aquell mateix any, afirmava que «al santuari del raval de Sant Vicent de la Roqueta [...] sempre s'ha practicat el culte cristià, almenys des del principi del segle IV» i que, «segons una tradició, antiga i prou fonamentada, en 1227 naixia a València, fill de pares mossàrabs, el qui havia de ser Sant Pere Pasqual, gran missioner cristià en terres de moros» (1967: 116-117). Un treball recent de Jaume Riera (1986) ens ha permès comprovar que les reserves del jesuïta nord-americà eren més que justificades.

3. La incidència lingüística de la repoblació cristiana medieval

En l'extensa bibliografia de Burns són poques les pàgines dedicades a l'estudi del procés repoblador baix-medieval. Les poques al·lusions que hi fa són més aviat genèriques, com quan recorda, per exemple, que «People sentenced in the Albigensian troubles of Languedoc were sent to battle on the Valencian frontier» (1967: XIII). De fet, no ens hauria de sorprendre aquesta seua actitud, ateses les escasses dades que ens forneixen els documents medievals:

The pace and pattern of Christian immigrations remains obscure, though the collection of distribution-notes called the *Repartimiento* allows some reconstruction (1975: 15),

una reconstrucció que no veiem analitzada enlloc, tot i ser un dels punts principals tractats per Antonio Ubieto (1975; 1979, amb una important ressenya per C. Barceló, P. López Elum i M. Rodrigo, 1980) i Desamparados Cabanès (1977), i que, des d'una altra perspectiva, vaig comentar jo mateix (1978). Burns no ha abordat els problemes d'interpretació que presenten els *Llibres del Repartiment de València* (Trenchs, 1986) i, en general, només hi fa referència quan es proposa documentar determinats individus. Altrament es limita a reproduir-ne les dades i els recomptes tradicionals. Així, per exemple, assenyala que

Alaquàs fou poblada per turolencs (1967: 84), o que Meliana l'ocuparen barcelonins (1967: 85) o que els de Montpeller

had stayed to battle at Valencia in numbers three times as great as those of Lérida, and about as great as those from Barcelona (1967: 102).

Òbviament, totes aquestes constatacions, que són excepcionals en el conjunt dels treballs de Burns, es refereixen solament als moments inicials de la croada. Ara bé, el jesuïta nord-americà es troba molt lluny de caure en la simplificació de confondre els controvertits recomptes dels *Llibres del Repartiment* - que només afecten les donacions del període 1237-1249, en què l'efectivitat d'ocupació de les cases de la ciutat de València no fou superior al 60 %, segons López Elum (1988) - amb un procés repoblador de molt més llarga durada i, sobretot, d'extraure'n conclusions precipitades i tendencioses pel que fa a la configuració lingüística del País Valencià, amb la finalitat ideològica de diluir el decisiu component català en un «melting-pot» ètnic d'aragonesos, occitans, castellans i d'altres procedències.

Ben al contrari, Burns invoca el conegut testimonatge de Ramon Muntaner sobre els repobladors del Migjón valencià i de Múrcia, en el sentit que són «vers catalans» i parlen «del pus bell catalanesc del món», per deixar clar que, un segle després de la conquesta, s'hi havia consolidat la catalanitat bàsica desitjada pel rei Jaume. Per això considera que la llengua catalana, denominada popularment «valenciana» a partir del segle XV, fou la pròpia de tot el nou regne de València i atribueix a «local susceptibilities» la resistència actual de «some scholars» a acceptar la denominació d'origen i el component predominantment català del nou regne (1985: 117-124). Burns concedeix, amb Sanchis Guarner, que, si bé «modern Valencian is "nothing else than the Catalan imported by the reconquest"», aquest català transplantat resultà «modified by regional morphological-phonetic elements and some Arabic and Mozarabic vocabulary» (1985: 121). En canvi, no relaciona el caràcter dialectalment occidental del valencià amb el possible protagonisme demogràfic dels catalano-occidentals, que el transfons històric de la llegenda de les donzelles de Lleida i uns indicis documentals semblen avalar, com hem posat de relleu Felip Mateu i Llopis (1976) i jo mateix (1985). L'esmentada llegenda és, nogensmenys, al·ludida incidentalment per Burns quan, a propòsit de les devocions valencianes, cita l'opuscle de Mateu i Llopis:

One historian sees in this choice a proof of dominant settlement by Léridans and presumably a Lérida pattern of piety and devotion (1967: 125).

D'acord amb Sanchis Guarner, el medievalista nord-americà opina que el català que es va propagar al País Valencià rebé una considerable influència de la prosa urbana, especialment del llenguatge administratiu. L'antologia de lletres missives dels jurats de València publicada recentment per Agustín Rubio (1985) palesa, efectivament, un notable grau de perfecció literària, que hagué de tenir una indubtable repercussió en la resta del país, com reconeix el mateix Burns en fer-se ressò d'una ben coneguda observació lingüística del «well traveled» Muntaner: no hi ha cap poble que parle una llengua tan unificada com la dels catalans, «among whom he counted the Valencians» (1985: 119).

Pel que fa a l'aragonès, Burns afirma que el rei Jaume l'utilitzà en documents «only for the Kingdom of Aragon and for Aragonese-settled sections of the Kingdom of Valencia». Cal remarcar, tanmateix, que, mentre a l'Aragó gaudia de l'estatus de llengua territorial, al País Valencià s'usà com a llengua personal o en contextos locals molt concrets. El gairebé absolut predomini de la llengua catalana al País Valencià és un reflex del caràcter bàsicament català de la seua estructura social, política i econòmica. Per això creu Burns que, si bé és cert que els aragonesos hi tingueren un «historical role in initiating its conquest» i una «early prominence in its settlement and administration» (1985: 123), és inacceptable la visió que en donen Ubieto i la seua escola, ja que

does not confront the dominance of the Catalan language nor the King's apparent determination to favor and spread his Catalan and Romanized Furs (1985: 124).

Amb tot, concedeix que la

determination to stress Aragon's equal contribution to the conquest and settlement is nevertheless an understandable response to an historiographical imbalance and linguistic grievance (1985: 124),

és a dir, la «imbalance» que es desprendria d'obres com les de Jesús Ernest Martínez Ferrando, Ferran Soldevila o Joan Fuster, i la «grievance» que es dedueix de la numèricament desequilibrada composició lingüística del País Valencià. Tot i aquesta actitud comprensiva envers la posició aragonesista, l'obra publicada de Burns ha significat, potser sense proposar-ho directament, la invalidació de la major part de les conclusions d'Ubieto i de les tesis pretesament valencianistes de Simó Santonja, San Valero i altres historiadors i erudits valencians, caracteritzades per una manipulació interessada dels

fets històrics i per una metodologia poc rigorosa al servei d'una ideologia espanyolista i, en definitiva, antivalenciana.

4. La influència àrab en l'estructura literària del *Llibre dels feits* de Jaume I

Encara hi ha un aspecte de les investigacions de Burns que no pot passar desapercebut per a l'historiador de la literatura i de la cultura. Em referesc a l'estructura literària del *Llibre dels feits*, que l'autor aborda en un apèndix a *Muslims, Christians and Jews in the Crusader Kingdom of Valencia* (1984: 285-288), titulat «*The King's autobiography: the Islamic connection*», que sintetitze i comente tot seguit.

Ja el 1975, Burns va apuntar com a clau interpretativa de la crònica reial la ideologia dels «fets» i dels episodis militars en general. Un any més tard es demanava: «Why was this the only royal autobiography in medieval Europe, for exemple, and why did the trajectory of narrative stretch literally from womb to tomb?», i proposava un altre marc de referència, el de les «Islamic influences so strongly reinforced during Jaume's lifelong crusading in the Balearics and specially in Valencia».

Burns accepta les conclusions a què arribaren Ferran Soldevila, Martí de Riquer i Miquel Coll i Alentorn pel que fa a la datació i autoria de la crònica reial. La primera part d'aquesta s'hauria redactat «in the Valencian kingdom around 1244 and the second at Barcelona in 1274, the whole project probably originating as a record of the Majorca campaign». De fet, la seua «autobiography is essentially the story of the Balearics and Valencian crusades, with half the space going to Valencia». Encara que el conjunt de l'obra fou «polished and structured over many years of the king's career» amb la col·laboració de diversos secretaris, les pàgines més personals pertanyen al rei, de manera que és a través d'elles que podem conèixer amb precisió els seus «thought patterns, intentions, and intimate feelings».

Jaume Riera i Sans ha reobert el problema de la redacció del *Llibre dels feits* en insistir de nou en l'atribució d'una gran part d'aquesta responsabilitat a un eclesiàstic molt culte, Jaume Sarroca, bisbe d'Osca, probablement fill natural del rei. Segons Riera (1979), la rica espiritualitat i els densos coneixements teològics que es desprenen de l'anàlisi del text invalidarien la tesi de l'autoria bàsica del rei. Burns reconeix que «Riera's argument is serious, closely argued», però «in the end

unpersuasive. The ecclesiastical redactor, admitted by all, has obviously stuck a few biblical raisins into the royal pudding. The king doubtless expected no less and applauded these borrowed bits. It is crucial to remember, however, that a redactor is not an author.»

Enfront de Riera, Burns argumenta a) que l'espiritualitat i la teologia de la crònica és més aviat «primitive and unclerical, and at times almost a baptized paganism», b) que «Jaume emerges a poor figure of a Christian even by the standard of his own age, while boastful of his Christian bravery and service to the church», i c) que un universitari, com Sarroca, «would not have chosen Catalan over Latin for so major a work, and have produced only this single masterwork of imagination and remained otherwise silent save for technical legal writings, or have omitted all but the king's military glories». Precisament «the specific piety of the *Llibre dels feits* is the strongest argument against a clerical or bourgeois intervention except at a formal and secretarial level. Turn all these arguments around, however, and they buttress the king's claim to authorship at every level but the most formal». Es tracta, per tant, d'un «lay-knight's book, religiously naive, militaristic in focus, centered on the life of camp and weaponry and honor, dovetailing exactly with the mentality in much of the king's independent documentation, and bearing the stamp of his education by the Templars in their monastery-barracks». L'objectiu central de la crònica contribueix a explicar «the royal author's carelessness about historical sequence and exact chronology, which is leading Antonio Ubieto to question the integrity of our manuscript». Les notícies sobre l'existència d'uns llibres específics de la conquesta de València i Mallorca (aplegades per Josep Massó i Torrents), les precisions geogràfiques que observem en la versió llatina de Marsili (ara objecte d'estudi per part de Pedro López Elum) i d'altres referències de diversa índole (com la que vaig comentar [1985], en relació amb el parlament del bisbe Saper a les Corts del Principat, en què reconeix el protagonisme lleidatà en la repoblació valenciana «segons que açò és per exprés en la *Crònica* de la dita conquesta») són indicis que permeten sospitar que la redacció coneguda del *Llibre dels feits* podria haver sacrificat aspectes notables del text primitiu en funció del propòsit autobiogràfic central. L'edició crítica de Jordi Bruguera (1989) ens forneix noves dades sobre aquesta problemàtica textual. Tanmateix, confirmen l'estructura bàsica de la nostra crònica tal com la coneixem avui.

Burns considera que el sentit autobiogràfic de l'obra s'ha de posar en relació amb l'«autobiography-biography genre among Islamic rulers» i fa observar que la «connection between Jaume's autobiography and its Islamic-ruler counter-part, on the other hand, is direct». S'hi refereix, és clar, a Al-Azraq. El medievalista nord-americà basa la seua teoria en la *History of Muslim historiography* de Franz Rosenthal. Subratlla aquest historiador que els governants àrabs

often kept diary notes for this purpose, and their official biographies were autobiographical in purpose and preparation; they commissioned, planned, and oversaw to the extent that the dividing line between a ruler's biography and his memoirs «is often not clearly definable».

L'aplicació del model islàmic al *Llibre dels feits*

becomes even clearer when we realize that these autobiographies-biographies had as their general feature the display of ethical qualities and behaviour, frequently by means of anecdotes and episodes.

Per això hi veurem

the same controlling theological frame, the same dominant ethical purpose, the same linear narrative from birth to death (an inclusiveness disquieting to a number of modern commentators on Jaume's book), the same concentration on wars and victory, the same anecdotal approach, the same selection of some central deed (here the Majorcan-Valencian conquest), the same thirst for fame, the same revelation of the human self, the same use of subauthors or redactors, and (if Soldevila's conclusions are accepted) the same preliminary keeping of notes toward eventual composition. It would be a mistake to insist upon imitation or even direct influence, or to search comparatively for close parallels of structure and composition, or to ignore European independent springs. But it is foolish not to acknowledge some measure of Islamic influence upon Jaume's work (as in other contexts we now discern so clearly, for exemple, for Dante and Aquinas). The Islamic model affords an explanation particularly for the king's intent and general format.

Una explicació, la proposada i assumida per Burns, que caldrà tenir molt en compte.

He tocat els aspectes més directament relacionats amb la filologia que han estat objecte d'atenció del pare Burns. Després d'analitzar-los succintament, no em sembla agosarat afirmar que la seua contribució a l'estudi de la situació lingüístico-cultural del País Valencià al segle XIII és probablement la més rigorosa i solvent que ningú haja fet. Amb ella no solament s'ha posat punt final a l'operació confusionària d'Ubieto i afins sinó que deixa com a meres especulacions poc fonamentades les teories lingüístiques que han assajat o encara assagen d'explicar els problemes històrico-lingüístics del País Valencià al

marge dels fets històrics reals, que tan magistralment ens ha descobert i interpretat el professor nord-americà.

Bibliografia

- Alarcos, E.: «La constitución del vocalismo catalán», *Homenaje a D. Alonso I*, 1960. Reproduït, en català, a Alarcos, E.: *Estudios de lingüística catalana*, Barcelona: Clàssics Catalans Ariel, 1983, p. 57-117.
- Badia, A. M.: *La formació de la llengua catalana: Assaig d'interpretació històrica*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1981.
- Badia, A. M.: «La substitució lingüística en la *Crònica o Llibre dels feits del Rey en Jaume*», dins *Filologica Hispanensia in honorem Manuel Alvar II*, Madrid: Gredos, 1985, p. 45-53.
- Barceló, M. C.: «La llengua àrab al País Valencià (segles VIII al XVII)», *Arguments* (4), 1979, p. 123-149.
- Barceló, M. C.: *Toponímia àrbiga del País Valencià: Alqueries i castells*, València: Institut de Filologia Valenciana, 1983.
- Barceló, M. C.: *Minorias islàmiques en el País Valencià: Historia y dialecto*, València: Universidad de Valencia - Instituto hispano-àrabe de Cultura, 1984.
- Barceló, C./López Elum, P./Rodrigo, M.: «Ressenya a A. Ubieto: "Orígenes del reino de Valencia: Cuestiones cronológicas sobre su reconquista" (1975; 1979)», *Hispania. Revista Española de Historia* (144), Madrid: Instituto Jerónimo Zurita, 1980, p. 204-208.
- Bruguera, J.: *Libre dels Feits del Rey en Jacme: Estudi filològic i lingüístic, edició crítica i vocabulari integral*, Barcelona: Facultat de Filologia, 1989 (tesi doctoral).
- Burns, R. I.: *The Crusader Kingdom of Valencia. Reconstruction on a Thirteenth-Century Frontier*, Cambridge (Massachusetts): Harvard University, 1967.
- Burns, R. I.: *Medieval Colonialism: Postcrusade exploitation of Islamic Valencia*, Princeton: Princeton University Press, 1975. Traducció catalana: *Colonialisme medieval*, València: Tres i Quatre, 1987 (Biblioteca d'Estudis i Investigació).

- Burns, R. I.: «La muralla de la llengua: El problema del bilingüisme i de la interacció entre musulmans i cristians al regne medieval de València», *L'Espill (1 - 2, primavera/estiu)*, 1979, p. 15-35.
- Burns, R. I./Chevedden, P.: «El tractat de rendició d'Al-Azraq amb Jaume I i l'infant Alfons en 1245: text àrab i context valencià», *L'Espill (17-18, primavera/estiu)*, 1983, p. 231-257.
- Burns, R. I.: *Muslims, Christians and Jews in the Crusader Kingdom of Valencia*, Cambridge (Anglaterra): Cambridge University, 1984. Traducció catalana: *Moros, cristians i jueus en el regne croat de València*, València: Tres i Quatre (Biblioteca d'Estudis i investigacions), 1987.
- Burns, R. I.: *Society and Documentation in Crusader Valencia*, Princeton: Princeton University Press, 1985.
- Cabanes, D.: «El «repartiment» de la ciutat de València», *Temas Valencianos*, València 1977.
- Colón, G.: *El léxico catalán en la Romania*, Madrid: Gredos, 1976.
- Colón, G.: «La denominació de l'idioma», *La llengua catalana en els seus textos I*, Barcelona: Curial, 1978, p. 39-71.
- Corriente, F.: *A Grammatical Sketch of the Spanish Arabic Dialect Bundle*, Madrid: Instituto Hispano-àrab de Cultura, 1977.
- Epalza, M./Llobregat, E.: «¿Hubo mozárabes en tierras valencianas? Proceso de Islamización del Levante de la península (sharq al-Andalus)», *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos (36)*, 1982, p. 7-31.
- Epalza, M.: «Los bereberes y la arabización del País Valenciano», *Miscel·lània Sanchis Guarnier I*, València: Universitat de València, 1984, p. 91-100.
- Ferrando, A.: «Introducció», *Llibre del Repartiment de València*, València: Vicent García Editores, 1978, p. IX-LXXI.
- Ferrando, A.: *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, València: Institut de Filologia Valenciana, 1980.
- Ferrando, A.: «La configuració lingüística del País Valencià després de la conquesta jaumina», *Segon Encontre d'Escriptors del Mediterrani. Literatura i societat*, València: Ajuntament de València, 1985, p. 114-127. Reproduït a Corriente, F. et alii, *Las lenguas prevalencianas*, Alacant: Universitat d'Alacant, 1986, p. 81-91.
- Fuster, J.: *Nosaltres els valencians*, Barcelona: Edicions 62, 1962.

- Llobregat, E.: v. Epalza.
- López Elum, P. I.; v. Barceló.
- López Elum, P.: «La conquesta de València», *Cuadernos Historia* 16/143, 1988.
- Mateu y Llopis, F.: *Lérida y sus relaciones con Valencia*, Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1976.
- Nadal, J. M./Prats, M.: *Història de la llengua catalana*, Barcelona: Edicions 62, 1982.
- Prats, M.: v. Nadal.
- Riquer, M.: *Història de la literatura catalana*, Esplugues de Llobregat: Ariel, 1964.
- Riera, J.: «La personalitat eclesiàstica del redactor del *Llibre dels feits*», *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Saragossa: Diputación Provincial de Zaragoza, 1979, p. 575-589.
- Rodrigo, M.: v. Barceló.
- Rubio, A.: *Epistolari de la València medieval*, València: Institut de Filologia Valenciana, 1985.
- Sanchis Guarnier, M.: *Introducción a la historia lingüística de Valencia*, València: Diputación Provincial, 1949.
- Sanchis Guarnier, M.: *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la reconquesta*, València: Diputación Provincial de Valencia, 1961.
- Sanchis Guarnier, M.: *La llengua dels valencians*, València: L'Estel, 1967.
- Sanchis Guarnier, M.: *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Barcelona: Salvat, 1980.
- San Valero, J.: *Llengua, cultura i poble*, València: Publicacions dels Cursos de lo Rat Penat, 1977.
- Simó Santonja, V. L.: *¿Valenciano o catalán?*, València: Artes Gráficas Soler, 1975.
- Trenchs, J.: «Els *Llibres de Repartiment* i la toponímia i onomàstica: unes notes a propòsit de dues recents edicions», *Societat d'Onomàstica. Butlletí interior*, (XXIV, juny), 1979, p. 596-602.
- Ubieta, A.: *Orígenes del reino de Valencia: Cuestiones cronológicas sobre su reconquista*, València: Anubar Ediciones, 1975 (amb reedicions ampliades 1976, 1977).
- Ubieta, A.: *Orígenes del reino de València: Cuestiones cronológicas sobre su reconquista II*, Saragossa: Anubar Ediciones, 1979.